

*Makalenin Türü: Kitap İncelemesi / Book Review

*Geliş Tarihi / First Received: 14.09.2024

*Kabul Tarihi / Accepted: 14.10.2024

*Atf Bilgisi: Tuna, S. (2024). “Dostoyevski ve Biz (Batılılaşma Karşısında Osmanlı – Türk ve Rus Aydın Davranışı)”. Hars Akademi, 7 (2), 202-204.

*Citation: Tuna, S. (2024). “Dostoyevski and Us (Ottoman – Turkish and Russian Intellectual Behavior in the Face of Westernization)”. Hars Akademi, 7 (2), 202-204.

*DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14548037>

DOSTOYEVSKİ VE BİZ (BATILILAŞMA KARŞISINDA OSMANLI-TÜRK VE RUS AYDIN DAVRANIŞI)

Serkan TUNA*

Nurcan Özkaplan Yurdakul, *Dostoyevski ve Biz (Batılılaşma Karşısında Osmanlı-Türk ve Rus Aydın Davranışı)*. Ankara: Hece Yayınları, 2023, 151 s.

ISBN: 978-625-8162-83-7

Giriş

Nurcan Özkaplan Yurdakul tarafından kaleme alınan *Dostoyevski ve Biz (Batılılaşma Karşısında Osmanlı-Türk ve Rus Aydın Davranışı)* adlı eserde Dostoyevski'nin eserleri merkeze alınarak Türk ve Rus aydınının Batı ve Batılılaşma karşısındaki farklılık ve benzerlikleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Yazar, Osmanlı'nın XVIII. ve XIX. yüzyıllarda geçirdiği modernleşme hareketliliğinin Rus modernleşmesi ve Rus milliyetçiliği bilinmeden tam manasıyla anlaşılamayacağı tezinden yola çıkmaktadır. Kitap bu yönüyle yakın tarihî hadiseler ve coğrafi bağlara dikkat çekmektedir. Ayrıca Türk ve Rus aydınının Batı diktası önündeki ikilemleri ve keskinlikleri, ortak değer ve tecrübeleri çeşitli yönlerden söz konusu edilmiştir. Bunlarla beraber çalışma, yazarın Dostoyevski'nin doğumunun 200. yılına yönelik hazırlanan “Dostoyevski Özel Sayısı”nda yer alan “Dostoyevski ve Biz” başlıklı makalesinin genişletilerek kitap formuna dönüştürülmesiyle ortaya çıkmıştır.

Kitap, giriş ve sonuç kısmı dâhil olmak üzere on altı bölümden oluşmaktadır. Bölümlerin isimleri ve içeriği Dostoyevski yahut eserleriyle ilişkilendirilerek kurulmuştur. Bu tutum ile genelden öze doğru ilerleyen ve çeşitlenen bir yol izlenmiştir. Türk toplumunun Dostoyevski ile tanışıklığıyla başlayan bölümler,

*Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir. sserkantuna1@gmail.com / ORCID: 0000-0001-5625-7882.

Osmanlı ve Çarlık Rusya'sının modernleşme sürecinde yaptığı reformların benzerlik ve farklılıklarını ifade ile sonlanmaktadır.

Kitap her ne kadar Dostoyevski'nin eserleri ve evrensele açılan düşünceleri üzerine kurulmuş olsa da Tolstoy, Turganyev, G. Orwell, Puşkin, A. Çehov, Gogol gibi Rus edebiyatının sınırları aşan isimleri de konuya dâhil edilmiştir. Ancak bahsi geçen yazarlara Dostoyevski'nin Rus aydını içerisindeki konumunu belirgin hâle getirmek adına başvurulmuştur. Özellikle Dostoyevski'nin Batı karşısında koruyup geliştirdiği milliyetçi ve dinî dünya görüşü ön plana çıkarılmıştır. Batı'dan ziyade Doğu'ya, kilise yerine manastıra öncelik veren Dostoyevski'nin bu tutumu yazar tarafından çağdaşlarıyla ayrıştırıcı ve sonraki nesil için bir misyon olarak değerlendirilmiştir. Yine, Yahudi karşıtlığının yanı sıra Osmanlı özelinde Türklere dair olumsuz görüşleriyle bilinen Dostoyevski'nin durumu yazar tarafından tarihi konjonktüre bağlı olarak izah edilmeye çalışılmıştır. Ruslarla akrabalığı olan Slav ve Ortodoks tebaanın Osmanlı tarafından himaye edilmesi, Rusya'nın büyük devletler statüsüne girmesinin ve sıcak denizlere inmesinin Osmanlı tarafından engellenmesi, yazar açısından Rus milliyetçisi Dostoyevski'de oluşan negatif düşüncenin sebepleri olarak görülmektedir.

Eserin en kayda değer noktalarından birini Dostoyevski ile Ziya Paşa arasında kurulan benzerlik ve farklılıklar oluşturmaktadır. Öyle ki yazara göre Batılılaşmış Rus aydın, aristokrat ve bürokratından nefret eden Dostoyevski'ye karşı özellikle Mehmet Emin Ali Paşa başta olmak üzere Tanzimat paşalarına öfke duyan Ziya Paşa benzerlik taşımaktadır. Her iki isimde de modern bilimin imkânlarından yararlanma isteği yanında öz kültürünün asli unsurlarını kaybetme endişesi ve böylece iki kutuplu dünya arasında bocalama aksülameli eşdeğer bulunmuştur. Yine yazara göre Ziya Paşa, Osmanlı hanedanlığını rejim meselesi içerisinde devamını öncelerken Dostoyevski kayıtsız şartsız Çar ve Çarlık hayranıdır. Ona göre Çar'dan ve Çarlık'tan yana olmak Ortodoksluğun, namuslu ve doğru Rus olmanın doğal bir gereğidir. Bunların yanı sıra Dostoyevski'de yer alan katı Ortodokşuluğun da Ziya Paşa ve çağdaşlarında İslamcılık olarak karşılık bulduğu yazar tarafından aktarılmaktadır. Ziya Paşa, reform tekliflerini İslamî esaslardan yola çıkarak meşrulaştırmış ya da teklifleri doğrudan İslamî esaslara bağlayarak hareket etmiştir. Ziya Paşa'nın ilk yaptığı tercümelemlerden birinin *Endülüs Tarihi* olması da bu durumu temsil etmektedir.

Yazarın Türk edebiyatı içerisinde Dostoyevski'ye yaklaşan bir romancı çıkmamasının sebeplerini tartıştığı bölüm dikkat çekmektedir. Bölüm başlangıcında şiirselliği eserlerinde önemseyen Dostoyevski'nin şiirin tercüme ile taşınması zorluğundan ve bu taşınma esnasında anlamın kaybolmasından dolayı ülküsünü gerçekleştirmek adına romanı tercih etmesi yazar tarafından vurgulanmıştır. Daha sonra Türk edebiyatının manzum temeller üzerine kurulmuş olmasına karşın Hristiyanlıktaki günahları kilisede papaza/rahibe itiraf etme pratiğinin bulunmasının Rus ve Batı romanı için avantaj sağladığına değinilmiştir. İslam'da bu tarz bir pratik bulunmaması, devamlı ve tabii kadın erkek ilişkisinin yanı sıra burjuva sınıfının yokluğu Türk edebiyatında romanın önünde beliren engeller olarak görülmüştür. Yine yazar tarafından Antik Yunan mirasının birinci elden Batı'ya tevarüs etmesi roman gelişiminde onlara önemli katkılarda bulunduğu öne çıkarılmıştır. Antik Yunan'ı aslından okumayan Türk okuru hâlihazırda Batı'ya borçlanmıştır. Gereksiz ve haksız apoletleri Batı'ya takıp takıştırılmıştır. Son olarak hedef kitle/okuyucu noktasında yerelden çıkamayan Osmanlı/Türk münevverlerine karşın Dostoyevski gibi isimler beşeriyeti hedeflemiş ve onun sorumluluğunu üzerine almıştır. Aslında kısa zamanda önemli bir yol almış olan Türk romanı, hâlâ bazı beceri, cesaret ve tecrübelerden eksik olmasından dolayı evrensele ulaşamamıştır.

Kitabın bir başka bölümünde Dostoyevski'nin pozitivist dünya karşısında insanın anlam arayışı ve iman meselesi üzerinde duran yazar, Türk toplumu ve aydını açısından müştereklikler bulmaktadır. Özellikle Dostoyevski'nin kendini üstün ve tanımlayıcı gören okumuş karakterler ile dindarlıkları sebebiyle dünyada kendisini cennetlik ilan eden kilise mensuplarının karşısındaki tavrı söz konusu edilmiştir. Dostoyevski manastırlara sıkışmış bir öğreti olan Staretslığe yönelmiştir ve ruhsal rahatsızlıklarının şifasını burada aramaktadır. Bu öğreti çerçevesinde Ortodoksluğun hidayete ve doğruya eristireceğine iman etmektedir. Yine Dostoyevski'de ahlaktan yoksun bir hayatın mümkün olmaması görüşü ve vatan-Tanrı sevgisi belirgindir. Ayrıca Batı'dan gelen düşünce akımlarından olan ateizm, nihilizm ve sosyalizm gibi ideolojilerle mücadele etmektedir. Dostoyevski bu tutumu ile Türk toplumuna yaklaşmakta ve benzemektedir.

Yazara göre, Rusların köy yaşamı içerisinde orak biçen, papatya toplayan, suya giden ve türkü söyleyen kızları Türk toplumu ve kültürel ürünleriyle benzeşmektedir. Bu yöndeki düşüncesine Aytmatov'un eserleri üzerinden delil getirmeye çalışan yazar, Aytmatov'un Çehov ve Dostoyevski ile benzeşen taraflarına dikkat çekmektedir. Yazar tarafından Yakup Kadri'nin *Sodom ve Gomore* ile *Yaban* eserlerinde değişen Anadolu insanı tavrı ile Dostoyevski'nin Sibiryâ sürgünü öncesi ve sonrası düşünce yapısı arasında ters yönde de bağdaşıklık bulunmuştur. Yazar, Türklerin okumuş sınıfının okumayı yazmayı söker sökmez kendini köylüden ayırması ile Batılılaşmış Rusların kendilerini Ruslardan saymaması arasındaki benzerliğin şedit olduğunu ifade etmektedir. Farklılık olarak da Dostoyevski eserlerinde halkına sevgi, saygı ve hürmet barındırırken Türk aydınının konumunun böyle olmadığı vurgulanmıştır. Türk halkının aydından beklediği şefkat, koruyuculuk hatta kurtarıcılık sebebiyle üstenci/konformist bir tavır takındığı öne sürülmüştür. Yine ayrı iki aydın grubu istiklalde halka inanma konusunda müşterekken Türk aydınının halkına duyduğu inanç ve saygının kısa sürmesi sebebiyle ayrıışmaktadır.

Dostoyevski'nin ve eserlerinin günümüz sinema ve dizi gibi alanlarda yani yazarın tabiriyle "cama çıkma"da etkilerine de değinen kitap, Zeki Demirkubuz'un yönetmenliğinde, Gülse Birsal'in ise senaryolarında söz konusu etkilere işaret etmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki *Dostoyevski ve Biz (Batılılaşma Karşısında Osmanlı-Türk ve Rus Aydın Davranışı)* adlı eser Rus ve Türk aydının benzerlik ve farklılıklarını göstermektedir. Özellikle Batı karşısında takınılan tavır, tarihi yaşanmışlıklar ve ortak değerler noktasında daha çok benzerlik bulunmuştur. Ayrıca Dostoyevski'nin etkisi romanlarla sınırlı tutulmayarak beyaz perdeye de olan dokunuşları ifade edilmeye çalışılmıştır. Bunlarla beraber kitabın merkezine yerleştirilen Dostoyevski'nin kusursuza yakın çizilen profili gözardı edilirse yakın tarihte en çok karşı karşıya geldiğimiz Ruslar ile yakınlaşıp uzaklaşan kimi yönlerimiz yazar tarafından söz konusu edilmiştir.

Kaynakça

Özkaplan Yurdakul, Nurcan (2023). *Dostoyevski ve Biz (Batılılaşma Karşısında Osmanlı-Türk ve Rus Aydın Davranışı)*. Ankara: Hece Yayınları.